

O POTREBI NASTAVE IZ JUDAIZMA U OSNOVNIM ŠKOLAMA U BIH¹

Eli TAUBER

UDK 37.016:28(497.6)
930.85(497.6=411.16)

SAŽETAK: U ovom članku autor donosi kratki pregled povijesti obrazovanja jevrejske omladine na prostoru BiH. Početkom 20. stoljeća zabilježeno je postojanje samo jedne konfesionalne jevrejske škole u zemlji. Jevrejskom srednjem teološkom zavodu, koji je počeo s radom 1928. godine, prethodilo je osnivanje četverogodišnjeg pripremnog tečaja koji je vodio sarajevski nadržabin dr. Moric Levi. Drugi svjetski rat zaustavio je vjersko školovanje jevrejske djece. Osnovna škola – meldar bila je ukinuta, a već prije ukinuta je vjeronauka u gimnaziji. Većina profesora i polaznika Jevrejskog teološkog seminara stradali su u koncentracionim logorima, a među njima i dr. Moric Levi koji je vodio ovaj seminar i bio vjeroučitelj u Klasičnoj gimnaziji u Sarajevu.

Danas, nakon punih 75. godina u kojima nije bilo vjerskog obrazovanja, od zemalja u regionu jedino se u Bosni i Hercegovini održavaju časovi vjeronauke, a pred jevrejskom zajednicom stoji izazov izrade udžbenika iz Judaizma za osnovne škole.

Ključne riječi: judaizam, vjeronauka, osnovna škola, Dr. Moric Levi, Jevrejski srednji teološki zavod

Judaizam je najstarija od tri velike svjetske monoteističke religije i izvor je kršćanstva i islama. U sruću judaizma je da postoji samo jedan Bog, stvoritelj i vladar čitavog svijeta.

Judaizam (יהודה) je monoteistička religija Jevreja. Karakteristična je po tome što ne predstavlja samo religijsko-običajnu već i etičku, pravnu i istorijsku crtu jevrejskog naroda. Riječ jevrejin (judejac, hebrejac), odnosno, jevrejstvo (hebrejstvo, judejstvo) potiču od glagola AVOR (prastari aramejsko-hebrejski jezik) što znači – prelaziti. Tako su se nazivala sva semitska plemena koja su početkom II milenija pr.n.e. počela iz Mesopotamije da prelaze rijeku Eufkrat krećući se ka Sredozemlju. Stari Grci su ova plemena nazivali Hebraia, a Rimljani Hebraei (Hebreji, Jevreji).

U šta vjeruju Jevreji i koja su načela njihove vjere? Danas se judaizam dijeli na pet vodećih grupa, a to su ortodoksni, konzervativni, reformisani, rekonstrukcionistički i humanistički judaizam. Razlike između vjerovanja i zahtjeva ovih grupa mogu da budu i drastične. Ipak, kratak spisak tradicionalnih judaističkih vjerovanja bi bio sljedeći:

Bog je stvoritelj svega što postoji; On je jedan, bestjelesan i jedini kome pripada slava, jer je neprikosnoveni vladar svemira.

U sklopu svega ovoga trebamo posmatrati i organizaciju jevrejskih osnovnih škola i uopšte obrazovnog sistema na Balkanu i u Bosni i Hercegovini.

Početkom pak 20. stoljeća zabilježeno je postojanje samo jedne konfesionalne jevrejske škole u zemlji na kojoj su školske godine 1904/05. radila

četiri, a školske godine 1909/10. sedam učitelja. Školu je izdržavala sarajevska sefardska opština. Međutim, jevrejska djeca bila su masovno obuhvaćena opštim, komunalnim školstvom. Tako je u školskoj godini 1909/10. osnovne škole pohađalo ukupno 1.350 jevrejske djece, pa su Jevreji u pogledu pohađanja osnovnih škola daleko prednjačili u odnosu na ostale.

To je bilo uslovljeno kako gradskim karakterom jevrejskog stanovništva i njegovom socijalnom strukturom, tako i cjelokupnom duhovnom konstitucijom Jevreja koja ih je činila otvorenim za nove civilizacijske tokove i uticaje.

U Kraljevini Jugoslaviji, od 1929. godine bilo je ukupno 114 jevrejskih

¹ Izlaganje na seminaru za vjeroučitelje u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu, 26. novembra 2016.

vjeroispovjednih opština, od toga: sedamdeset aškenaskih, 38 sefardskih i šest ortodoksnih.

Već prvih godina poslije Prvog svjetskog rata, kada je došlo do konsolidovanja jevrejskih zajednica u novostvorenoj Kraljevini, pokazalo se da nema gotovo nijedne opštine, čak ni među najbrojnijim, koja bi brojem kvalifikovanih lica mogla da odgovori savremenim potrebama vjerskog vaspitanja jevrejske omladine po opštim zakonima o nižim i srednjim školama. Nije bilo ni plana za jevrejsku vjeronauku, nije bilo udžbenika, a naročito se osjećao nedostatak stručnog kadra – kvalifikovanih sveštenika i vjeroučitelja – državljana S.H.S. Bilo je nekoliko kantora koji su dolazili iz inostranstva, uz ogromne teškoće oko njihovog naturalizovanja u zemlji.

Već početkom dvadesetih godina 20. vijeka inicijatori Jevrejskog srednjeg teološkog seminarara (neki su ga nazivali 'Zavod') su došli do zaključka da se pod vjerskim vaspitanjem ne podrazumijeva jedino upoznavanje omladine s vjerskim obredima i bogoslužjenjem. Vaspitač je morao biti lice širokog obrazovanja u savremenom duhu, a veoma važna tačka programa trebalo je da se posveti duhovnim stremljenjima jevrejskog naroda.

Usvajajući prijedlog Glavnog odbora Saveza jevrejskih vjeroispovjednih opština Kraljevine S.H.S. od 2. decembra 1923. godine, Drugi kongres je donio odluku da se Srednji teološki seminar osnuje u Sarajevu. Glavnom odboru stavljeno je u dužnost da, u saradnji sa rabinskim pododborom, odmah pristupi realizovanju te odluke.²

Sarajevska 'Židovska svijest' broj 207/1923 donijela je tim povodom članak u kome se kaže:

"JSTZ osniva se u svrhu odgoja valjanog svećeničkog podmlatka, koji će kao kvalifikovani i dovoljno spremni u jevrejskoj teološkoj nauci uspješno djelovati u svom svećeničkom zvanju – srednjeg staleža – bilo kao

vjeroučitelji za odgoj djece i jevrejskoj religiji, bilo kao namjesnici rabina ili hazani u manjim jevrejskim općinama. Po svojoj konstrukciji i nastavnom planu (*Mutatis mutandis*, odn. Menjati ono što treba menjati), imade da odgovara jednom srednjem državnom zavodu ili bolje rečeno državnoj preparandiji za odgoj mladih sila za učitelje u osnovnim školama."

Svjestan činjenice da je većina jugoslovenskih Jevreja bila u stadijumu galopirajuće asimilacije i da je bilo veoma malo jevrejskih domova u kojima je mlada generacija živjela tradicionalnim jevrejskim životom, sarajevski nadrabini, dr. Moric Levi je smatrao da bi bilo najpoželjnije da se, već u pripremnoj fazi, prije otvaranja Seminarara, otvori pripravni tečaj, na kome bi učenici prvog razreda srednjih škola (koji po sadašnjem sistemu odgovara petom razredu osnovne škole) pohađali četiri godine pripravni tečaj, po šest sati nedjeljno, svaki drugi dan u nedjelji po dva sata, od toga tri sata nedjeljno hebrejski kao živi jezik i tri preostala sata ostale predmete. Poslije četvrtog razreda gimnazije učenik bi morao da polaže, osim tzv. male mature, pripremni ispit iz predmeta pripravnog tečaja.

Ovaj seminar, u rangu preparandije, sa četiri razreda primao je do dvadeset pitomaca, ograničen broj, koji bi spriječio hiperprodukciju na tom polju koja bi neminovno nastupila, veća produkcija nego što je faktična potreba.

Jevrejski srednji teološki zavod, na čiji osnutak se čekalo dugo godina, zvanično je počeo sa radom 1928. godine i imao je 15 učenika, svi pitomci Saveza JVOJ.

Savez JVOJ vrlo je pozitivno ocjenjivao djelatnost Jevrejskog srednjeg teološkog seminarara. U izvještaju o radu Saveza u godinama 1933-36. piše da je u jugoslovenskoj jevrejskoj zajednici bio do nedavna (pisano 1936. godine) neznatan broj kvalifikovanih sveštenika i vjeroučitelja, a tek manji broj opština mogao je da se pohvali da ima kvalifikovane rabine koji odgovaraju savremenim zahtjevima omladinskog vaspitanja.

U istom izvještaju navodi se da su svi apsolventi napuštali Zavod

"vrlo dobro obrazovani u opštem pogledu i sa solidnim poznavanjem jevrejskih disciplina; dobro su se snašli u svojim pozivima, a opštine su bile zadovoljne njihovim radom. Polaznici Zavoda nisu svoj rad ograničavali na propisanim im dužnostima, nego su ga razvijali i u svim drugim oblastima".

Drugi svjetski rat zaustavio je vjersko školovanje jevrejske djece. Osnovna škola- melder bila je ukinuta, a već prije ukinuta je vjeronauka u gimnaziji. Većina profesora i polaznika Jevrejskog teološkog seminarara stradali su u koncentracionim logorima, a među njima i dr. Moric Levi koji je vodio ovaj seminar i bio vjeroučitelj u Klasičnoj gimnaziji u Sarajevu. Poslije rata u kojem je stradalo oko 70 procenata članova jevrejske zajednice nikada nije uspostavljen ponovo vjeronauk ni u jednoj školi na teritoriji Jugoslavije. Razlog takvog odnosa ne treba gledati u zabrani koja je mogla doći od strane državnih organa, nego, prije svega, u činjenici da su se Jevreji u toku Drugog svjetskog rata masovno priključili partizanima i na taj način uspjeli da prežive. Oni koji su preživjeli osjećali su snažnu pripadnost novoj državi i većina ih je bezrezervno postala članovima KPJ.

Socijalistička Jugoslavija koja je Jevrejima pružila ravnopravnost i sigurnost, indirektno je uticala na gubljenje dijela identiteta. Ono što je ostalo bio je nacionalni identitet koji se uglavnom bazirao na obilježavanju vjerskih i nacionalnih praznika, dječijih priredbi, sastanaka, zajedničkih ljetovanja i očuvanja tradicije (jevrejskošpanski jezik, sefardska pjesma, poslovice, kuhinja). Mali broj preživjelih poslije Drugog svjetskog rata uticao je na veliki broj mješovitih brakova, što je prouzrokovalo smanjenje interesa za samu religiju i njeno primjenjivanje u porodici. Tako, danas, osim u nekoliko slučajeva, nemamo jevrejske porodice koje su to u potpunom smislu (vjerskom i nacionalnom).

Kako drugačije tumačiti nepostojanje želje da se obnovi vjerska

² Spomenica 1919-1969, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd 1969, str. 45

naobrazba makar u okviru same zajednice ako već ne kroz neku obrazovnu instituciju. Tako je Holokaust na direktan i indirektan način uticao na dalje vjersko obrazovanje u okviru Bosne i Hercegovine koja je imala svoga rabina sve do 1968. godine. Poslije njegove smrti, jedan drugi Sarajlija, koji je završio Teološki seminar, a koji se 1941. godine priključio partizanima i postao diplomata nakon rata, odlaskom u penziju preuzeo je dužnost vrhovnog rabina Jugoslavije, ali i dalje nismo imali vjeroučitelja.

Tako zahvaljujući žalosnoj sudbini koju je doživio jevrejski narod

svjedoci smo i problema koji je nastao i koji je uslovio jedan veliki generacijski jaz u kojem nije bilo vjerskog obrazovanja punih 75. godina.

Danas u Bosni i Hercegovini časovi vjeronauke održavaju se samo u Osnovnoj školi "Dr. Boris Čorić" u Kreševu. Nastavu pohađaju 3 učenika, a naredne godine već će ih biti četiri. Trenutno pokušavamo da obezbjedimo dovoljan broj učenika u Kantonu Sarajevo, zatim u Tesliću, Doboju, Mostaru...

Pred nama je problem izrade jednog kvalitetnog udžbenika iz Judaizma za osnovne škole. S obzirom na

činjenicu da nemamo obrazovane teološke stručnjake u našoj zajednici, predlažem da u ovom projektu zajedno učestvujemo i napravimo jedan metodološki priručnik i udžbenik. Kada i on bude sačinjen, do naredne školske godine, bit će daleko lakše voditi nastavu, a i učenicima će biti omogućeno da lakše savladaju gradivo.

I za kraj, ponosni smo što možemo na ovom mjestu da kažemo da se vjerska nastava iz Judaizma u osnovnim školama održava samo u Bosni i Hercegovini dok u zemljama u regionu nema naznaka da će se to uskoro desiti.

الموجز

الحاجة إلى دروس عن اليهودية في المدارس الابتدائية في البوسنة والهرسك
محاضرة في دورة تدريبية لمعلمي التربية الدينية أقيمت في مكتبة الغازي
خسروبيك في سراييفو بتاريخ ٦٢ نوفمبر ٢٠١٢

إيلي تاوبر

يقدم الكاتب في هذا المقال نبذة عن تاريخ تعليم الشبيبة اليهودية في البوسنة والهرسك، حيث شهدت بداية القرن العشرين وجود مدرسة دينية يهودية واحدة فيها، أما المعهد الديني المتوسط اليهودي فقد سبقه تأسيس مدرسة إعدادية مدة الدراسة فيها أربع سنوات كان يديرها الحاخام موريتس ليفي. وقد أوقفت الحرب العالمية الثانية التعليم الديني للأطفال اليهود، حيث أغلقت مدرسة ميلدار الابتدائية، وألغى قبلها التعليم الديني لليهود في المدرسة الثانوية. ومات معظم مدرسي وطلاب الدورة الدينية اليهودية في معسكرات الاعتقال، وكان من بينهم موريتس ليفي الذي كان يدير تلك الدورة ويدرس التربية الدينية اليهودية في المدرسة الثانوية التقليدية في سراييفو. اليوم وبعد ٥٧ عاماً على غياب التعليم الديني، لم تبق سوى البوسنة والهرسك من بين دول المنطقة التي تقام فيها دروس التعليم الديني، وتواجه الطائفة اليهودية تحدياً في توفير الكتب المدرسية لمادة التربية الدينية اليهودية للمرحلة الابتدائية.

الكلمات الرئيسية: اليهودية، التعليم الديني، المدرسة الابتدائية، د. موريتس ليفي، المعهد الديني المتوسط اليهودي.

Summary

THE NEED FOR RE-INTRODUCING THE RELIGIOUS STUDIES CLASS OF JUDAISM IN B&H PRIMARY SCHOOLS

A lecture delivered at a seminar for religious studies' teachers in Gazi Husrev – bey Library in Sarajevo, 26th November 2016

Eli Tauber

In this article the author offers a short review of the history of education of Jewish youth in Bosnia and Herzegovina. At the beginning of the 20th century the existence of only one Jewish school is recorded in the country. Jewish Intermediate Theological Institute founded in the year 1928, was preceded by the establishment of a four year preparatory course directed by Sarajevo Grand rabbi Moric Levi. The Second World War interrupted the religious education of Jewish children all together. Primary school – *meldar* was abolished and so was the religious education in gymnasiums. Most of the professors and students of the Jewish Theological Seminary were victims of concentration camps, amongst them Dr. Moric Levi who was a director of this seminary and the religious studies' teacher in Classical Gymnasium in Sarajevo. Today, after 75 years of no religious education, Bosnia and Herzegovina is the only country in the region that has introduced religious education and the Jewish community now has a task to produce the textbooks for religious studies subject for primary school.

Key words: Judaism, religious studies education, primary school, Dr. Moric Levi, Jewish Intermediate Theological Institute